

Povodňové daně

Končí časy, kdy stačilo zavolat: „Státe, pomoz!“

Po nedlouhé době udeřily ničivé povodně. Sčítají se opět škody a zrak se upíná ke státní kase – kdo jiný by to měl zaplatit? Jenže státní kasa je prázdná. Vlastně ne, je na tom o dost hůře, je v ní díra v řádu stovek miliard. Takže je na stole povodňová daň, dokonce jakási daň z hlavy, se kterou tak nepříjemně narazila Margaret Thatcherová. Kdyby se nejednalo o vážnou věc, bylo by komické, jak se situace s prázdnou kasou a přírodními živly opakuje. Opakuje? Pokud se něco, byť nahodile, opakuje, nejde o jednotlivost, ale o kalkulovatelné riziko.

Jak si však počínat v případech, kdy je riziko relativně malé, avšak škody mohou být značné? Lidská paměť je krátká, ale hlavně, se stoletou vodou se průměrný člověk, i když se nachází v blízkosti vody, setká maximálně jednou za život, a možná vůbec.

Z vody je dnes spíše nepřítel

Historicky byla voda spíše dopravní tepnou, tedy ekonomickým zdrojem příležitostí než zátěží. A tak jsme zdědili povážlivý počet sídel svázaných s řekou. Ale voda dnes již není ani místní dopravní tepnou, ani tím zdrojem příležitostí, ale naopak ohrožením. Navíc člověk není dobře uzpůsoben na racionální hodnocení situací, které nastávají s malou pravděpodobností, avšak ničivě.

Stejným typem problému je otázka energetické bezpečnosti a spolehlivosti dodávek ropy, plynu či elektrické energie. Dokud nenastane problém, nevnímáme malou pravděpodobnost výpadku dodávek. Avšak běda, když nám den nejde elektřina či několik dní neproudí plyn, to si to riziko i možné následky velmi dobře uvědomíme.

Na rozdíl od dávné minulosti jsme si zvykli při každé příležitosti se obracet na stát, aby nám pomohl. A stát svým paternalistickým přístupem téměř ve všech oblastech dlouhou dobu tyto tendence jen posiloval. Jinými slovy, my se dnes už ani neptáme, zda jde skutečně o nepředvídatelnou nahodilost, či o důsledek ignorance rizika. A zde je základní problém. Správné solidární mechanismy vycházejí z rozložení rizika na ty, kterým se lidé vystavují, takže potom celá společnost sdílí jen nekalkulovatelné případy.

Kde jsou hranice solidarity

Jak bude naše společnost chápat hranice solidarity? Kdy budeme po jednotlivci vyžadovat, aby sám nesl následky rizika svého konání, a kdy již nikoliv? V situaci, kdy jsou televizní obrazovky plné katastrofických záběrů, je poněkud těžší se na celou věc podívat s odstupem, ale zkusme to. Ostatně, za nedlouhý čas se média začnou věnovat jiným otázkám a povodně nikoho zajímat nebudou, vždyť stoletou vodu vidí člověk tak jednou za život, že?

Vezměme si na pomoc zcela jiné situace. Když jedete na dovolenou do zahraničí, běžné cestovní pojištění vylučuje plnění při provozování rizikových sportů, jako je třeba horolezectví, potápění či létání na rogalu. Na to musíte mít uzavřeno doplňkové pojištění. Na cesty do válečných regionů vás často nikdo nepojistí, a pokud ano, je pojistka neuvěřitelně drahá. Prostě jdete do velkého rizika a každému přijde vcelku normální, že za vás zbytek společnosti riziko neponese, když se vám něco stane. Ostatně, v řadě zemí je naprosto normální, že i běžné všeobecné zdravotní pojištění má omezení na riziková chování a je nutné se na uvedené činnosti připojistit. Tedy v oblasti velmi solidární, jako je lidské zdraví, není solidarita úplná, ale má jistá omezení, kdy ti, kdo se vystavují riziku, nesou náklady sami.

Vraťme se nyní k přírodním živlům. Pokud do vašeho domu udeří blesk a zapálí ho, nikdo vám nic nedá, pokud nejste pojištěni. Je to vaše volba a vaše riziko být nepojištěný bez hromosvodu nahoře na kopci a všichni to celkem bereme jako správný stav. V případě povodní je však často postižena větší oblast, počet poškozených je vysoký a náhle se naše lidské chápání problému obrací: celá společnost by se měla na těchto nákladech nějak podílet. A proto vláda může přijít s nápadem povodňové daně. Jenže tento přístup neřeší podstatu problému: dobře definované „povodňové“ riziko skupiny obyvatelstva přenáší na celou společnost. Tedy jde o jistou formu morálního hazardu, kdy za rizika jedněch často platí druhí.

Přesto, pokud se rozhodneme jít cestou vyšších daní, mám lepší návrh. Návrh takový, který bude alespoň částečně řešit onen zmíněný morální hazard. Proč lidé dnes staví u vody? Protože tam jsou často levné volné pozemky.

Daňovou zátěž do rizikových míst

Avšak naši dědové věděli, proč je nechávají volné. Dnes je využití těchto pozemků sice regulováno administrativně, avšak nikoliv ekonomicky. Přitom lze majtkové daně (tedy daně z nemovitostí) upravit tak, aby znevýhodňovaly využití rizikových oblastí. Tak, jako obce mají místní koeficient, kterým se daň upravuje, lze přidat koeficient rizikovosti: pokud máte budovu v zátopové oblasti, budete platit násobně více. Takové řešení je jednak pojistně solidární, motivuje rizikové oblasti příliš nevyužívat, a navíc přinese do veřejných rozpočtů další prostředky.

Z pohledu klasického politického cyklu je stoletá voda událost, se kterou se během čtyřletého období vláda moc často neseťká – ovšem pouze na jednom konkrétním místě. Naopak vzhledem k existenci několika povodí půjde o poměrně častý jev, takže by bylo vhodné přijmout řešení systémové a motivační, nikoliv jen ad hoc.

Lubomír Lízal
CERGE-EI